

STEINER GÁBOR¹

A terrorizmus problematikája: eszmetörténet és fogalommeghatározási próbálkozások, kitekintéssel a közelmúlt eseményeire

Christopher Joyner meghatározása szerint a terrorizmus olyan, mint a pornográfia: felismerjük, ha látjuk, de lehetetlen univerzálisan elfogadott definíciót találni rá. Dolgozatomban – a fentiek igazságtartalma ellenére is – megpróbálom bemutatni a terrorizmus eszmetörténetét, fogalommeghatározási próbálkozásait, illetőleg azokat az általános ismérveit, melyek alapján kísérletet lehet tenni akár még egy általános jellegű definíció megalkotására is. Végezetül érinteni kívánom napjaink szomorú aktualitását, az Izrael elleni 2023. október 7-i terrortámadást, és az azt elkövető terrorszervezetek büntetőjogi szankcionálásának lehetőségét.

I. A terrorizmus mint globális probléma

1. Eszmetörténet

*„Egyik kezemben olajággal,
a másikban a lázadás fegyverével érkeztem.
Ne engedjék az olajágot kihullani a kezemből.”*
Jasszer Arafat (1974, ENSZ Közgyűlés)

A világtörténelem legkorábbi terrorcselekményei az ókori Palesztina provinciában a Római Birodalom ellen fellázadó „szikarioszok” nevéhez köthetők, akik az elnyomó római tisztviselők mellett a római uralommal együttműködő, illetve Jeruzsálem rómaiaknak történő átadásáról tárgyalni kívánó, megalkuvó zsidó előkelőségeket, így például Jonatás főpapot gyilkolták meg.² Josephus Flavius így írt róluk: „Ezek fényes

nappal a város közepén követték el a gyilkosságukat; különösen ünnepnapokon vegyültek a nép közé, és apró törökkel, amelyeket titokban a ruhájuk alatt viseltek, leszúrták ellenségeiket. Amint áldozatuk összerogyott, maguk a gyilkosok méltatlankodtak leghangosabban, és éppen félrevezető viselkedésük miatt nem lehetett őket kézre keríteni. A rettegés nagyobb rémületet keltett, mint maguk a gyilkosságok.”³

Napjaink iszlám terrorizmusának és az iszlám öngyilkos merényleteinek történelmi előzményét a síita „asszaszinok” középkori vallási szektája képezi, akik a Fátimida kalifátusnak az uralmát megóvni próbálva, a szunnita szeldzsukoktól, a kalifátus vélt vagy valós ellenségeit, leginkább magas beosztású embereket – így keresztéseket, vagy hozzájuk hasonlóan hitetlennek tartott szunnita vezetőket – gyilkoltak meg látványosan, általában nyilvános helyeken és az elrettentő hatást biztosítandóan a tömeg szeme láttára. Merényleteiket kábítószer hatására, az üdvözülés hitében megnyugodva követték el, nem foglalkozva azzal sem, hogy esélyük nincs az életben maradásra, mivel az áldozataik testőrei nyomban végeznek is velük.⁴ Marco Polo leírása szerint „Vezetőjük, az Öreg egy völgyet olyan módon rendezett be, ahogy Mohamed a Paradicsomot leírta, vagyis csodálatos kertnek, bor-, tej-, méz- és vízcsermelyekkel, telve gyönyörű asszonyokkal, lakóinak gyönyörködtetésére. És való igazság, hogy a vidék szaracénjai szentül hitték, hogy ez a paradicsom. A gyilkosságok végrehajtására kiszemelt fiatalokat megittatták egy sajátos – hasist tartalmazó itallal, majd a völgybe vitték őket, ahol minden kívánságukat teljesítették. Miután azt hitték, hogy ez a Paradicsom, később már bármit megtettek, csak hogy ide visszakerülhessenek.”⁵ Egyik legismertebb merényletük célpontja az általuk támogatott szíriai és aleppói emírral háborúzó és szunnita volta miatt hitetlennek is tartott Szaladin szultán volt, aki végül annyira megrettent a bennük rejlő fenyegetéstől (miután belopóztak a sátrába és üzenetet hagytak neki), hogy inkább kiegyezett velük és felhagyott az addigi üldözésükkel is.

1.1. A zsarnokgyilkosság

A terrorizmus egyik sajátos – a korábbi példáktól eltérően ideológiailag megalapozott – válfaját képezte az ún. „zsarnok-

³ JOSEPHUS FLAVIUS: *A zsidó háború*. Budapest, 1955, 165–166. és 282–283. o. In.: TARJÁN i. m.

⁴ ROSTOVÁNYI ZSOLT: *A terrorizmus civilizációs-kulturális háttere – avagy levelezhető-e az iszlám terrorizmus az iszlámból?* Belügyi Szemle, 2002/6-7., 29. o.

⁵ *Marco Polo utazásai*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1984, 83-87. o. In.: ROSTOVÁNYI ZSOLT: *A terrorizmus civilizációs-kulturális háttere – avagy levelezhető-e az iszlám terrorizmus az iszlámból?* Belügyi Szemle, 2002/6-7., 9. o.

¹ STEINER GÁBOR PhD, tanácselnök, Fővárosi Törvényszék.

² TARJÁN G. GÁBOR: *A terrorizmus történelmi dimenziói. Belügyi Szemle*, 2002/6-7., 8. o.

gyilkosság”, amelyre a leghíresebb ókori példa i. e. 44-ben Julius Caesar megölése volt. A zsarnokölés elméletének, mint a politikai merényletek ideológiai igazolásának széles irodalma volt az ókorban, számtalan filozófus vitázott rajta és állította szembe egymással az ölés erkölcsi telenségét a magasztos cél kívánatosságával, ám sem Arisztotelész Politikájában, sem pedig Cicero De officiis című művében nem tekintette bűnnek a zsarnoknak az elpusztítását, Caesarnak a megölését például Cicero egyenesen a „legjelesebb helyes tett” jelzővel is illette.⁶

A zsarnokölés mint a politikai gyilkosságokat a „gyilkosságtól” megfosztó indoka végigkísérte a középkori, így a magyar történelmet is. A legismertebb hazai példa rá a Bánk bán vezetésével – valójában nem általa, hanem vélhetően Péter csanádi ispán által – II. András király felesége, Gertrudis ellen 1213-ban elkövetett merénylet volt, míg a köztudatban leginkább megragadt külföldi példa 1605-ben Guy Fawkes ún. „lőporos összeesküvése” („Gunpowder Plot”) volt, amikor is angol katolikus összeesküvők a vallási türelmetlenség és a magas adók miatt a királyt és annak kíséretét kívánták volna a Lordok Házában felrobbantani, ami az utolsó pillanatban egy – William Parker Monteaagle bárónak küldött – névtelen levélnek köszönhetően meghiúsult.

1.2. Az állami terrorizmus

A zsarnokgyilkosságnak az ellentétes végletét az „állami terrorizmus” jelenti, ami a Római Birodalomban a „senatus consultum ultimum” (SCu) nevű szenátusi határozatban jelent meg, mely által a konzulok teljhatalmat kaptak arra, hogy fegyverbe hívassák és fel is jogosíthassák a lakosságot (későbbi példával élve szükségállapotot hirdessenek ki) bárkinek a megölésére, akit az államra veszélyesnek nyilvánítottak, amelynek keretében számos eltérő táborhoz tartozó politikust végeztek ki teljesen legálisan. Mindezzel összefüggésben „A szenátus természetesen, hasonlóan minden valahai kormányzservhez vagy politikushoz, kitartott amellett, hogy a köz érdekében, s nem a gazdagok vagy az oligarchia érdekében cselekszik.”⁷ De ugyanígy idesorolható a Sulla által kifejezetten kedvelt ún. „proscriptio” intézménye is, amely azt takarta, hogy nyilvánosan kifüggesztették azon polgároknak a neveit, akiket a jogaiktól megfosztottak, melynek következtében a listán szereplő személyeket bárki büntetlenül akár még meg is ölhette.

Az állami terrorizmus modern kori példája a francia forradalom idején bevezetett „regime de la terreur”, azaz a „terror uralma” volt, amikor is a Közjóléti Bizottságot (Comité de salut public) a Konvent teljhatalommal ruházta fel „a jó állampolgárok nemzeti védelemben részesítése” és „a nép ellenségeinek halállal sújtása” érdekében.⁸ A terror kifejezés maga is e korban jött létre. A rendszer főideológusa, a „kérelhetetlen” Saint-Just pedig ezzel kapcsolatban kifejtette, hogy „Azok ellen is terrorral kell fellépni, akik kételeyekkel talán nem szándékoznak összeesküvést szőni, lelkükben mégis romlott emberek. Olyanok, akik már megtették az első lépést a bűn út-

ján: gondolataikban már igazi ellenforradalmárokká váltak”,⁹ aminek éles következménye volt, hogy az ellenségek elfogyásán követően a forradalmárok egymásban kezdték el keresni azt.

1.3. Az anarchista terrorizmus

A jelenkori terrorizmus közvetlen előzményének több európai uralkodó és politikus, így például II. Sándor orosz cár (1881), Carnot francia köztársasági elnök (1894), Canovas spanyol miniszterelnök (1897), Erzsébet osztrák császárné (1898), I. Umberto olasz király (1900), Sztolipin orosz miniszterelnök (1911), valamint II. Sándor jugoszláv király és Barthou francia külügyminiszter (1934) megölése tekinthető, akikkel anarchisták (illetőleg usztasák) végeztek. És e körbe sorolható be például William McKinley amerikai elnök 1901-es meggyilkolása, akit szintén egy anarchista ölt meg, vagy akár a Greenwich obszervatórium felrobbantása (1894) is, mint ahogy Gavriilo Principet is részben mint anarchistát ítélték el a sarajevói merénylet miatt.

Az anarchizmus lényegi jelentése az uralomnélküliség, amely alatt „azon társadalmi rendet kell értenünk, mely minden külső hatalom és erőszak nélkül, tisztán az emberek szabad, testvéri együttélésén alapul. Az erőszakon épülő uralmi rendszer helyett, mely a tulajdon, a jog és állam kényszerintézményeiben nyer kifejezést, az anarchikus társadalom formái az emberek természetében rejlő szolidaritás és az ebből folyó szabadság, egyenlőség és önkéntes összeműködés által jönnek létre.”¹⁰ A gyakorlatban a fenti célt akár terrorral is megvalósították volna, amelynek eszközeül a századelőn legfőképp a politikusok elleni merényletek szolgáltak.

De idesorolható az előző század második feléből Aldo Moro korábbi olasz miniszterelnököknek, a köztársasági elnöki poszt aktuális várományosának az elrablása és megölése is (1978), melyet a szélsőbaloldali Vörös Brigádok („Brigate Rose”) terrorcsoport követett el, feltehetően azzal a céllal, hogy egy fasiszta puccsot provokáljanak ki, amelynek hatására polgárháború tört volna ki és ennek során a megalkuvónak tekintett kommunisták visszatértek volna a „forradalmi útra”.

Egy kis hazai példával élve: Magyarországon a „terrornak” mint az állami terror kifejezésének a meghonosodása a Tanácsköztársaság idejéhez kötődik, amikor is a Cserny József által vezetett „Lenin-fiúk” a Teréz körúti Batthyány-palotában berendezett székházukra olyan feliratot tettek, amelyen magukat – vélhetően nem önelítélendő szándékkal – mint terrorcsoportot nevesítették, kifejezve azt, hogy az ellenforradalmi próbálkozások leveréséhez minden eszköz megengedett.

2. Definíciók

„A terrorizmus olyan, mint a pornográfia: felismerjük, ha látjuk, de lehetetlen univerzálisan elfogadott definíciót találni rá.”
Christopher Joyner¹¹

⁶ TARJÁN G. GÁBOR: A terrorizmus történelmi dimenziói. *Belügyi Szemle*, 2002/6–7., 8. o.

⁷ MOSES I. FINELY: Politika az ókorban. Budapest, 1995, 18. o. In.: TARJÁN i. m. 9. o.

⁸ MAXIMILIEN ROBESPIERRE: *Elveim kifejtése*. Budapest, 1988, 409–411. o. In.: TARJÁN i. m. 13. o.

⁹ NORMAN HAMPSON: *Danton*. Osiris Kiadó, Budapest, 1995, 178. o. In.: KRONSTEIN GÁBOR: Esszé a terrorizmusról. *Belügyi Szemle*, 1999/12., 42. o.

¹⁰ Batthyány Ervin előadása a Társadalomtudományi Társaság vitauülésén. In.: BATTHYÁNY–MIGRAY-SCHMITT: *Anarkizmus*. Budapest, 1904. 11. o.

¹¹ „In a real sense, terrorism is like pornography: you know it when you see it, but it is impossible to come up with an universally agreed-upon definition.” CHARLES W. KEGLEY: *Terrorism: An Introduction. The Causes of*

A terrorizmus fogalmának meghatározása igencsak komoly próbatétel elé állítja az arra vállalkozót. Mind a mai napig nem sikerült egységes, valóban mindenki által elfogadott terrorizmusfogalmat megalkotni, holott arra a múlt század eleje óta számos kísérlet történt. 1936 és 1981 között világviszonylatban nem kevesebb, mint 109 meghatározása született a terrorizmusnak.¹² Az egységes fogalom meghatározás sikerességét leginkább az akadályozza, hogy ami az egyik fél szemében ártatlan emberi életek kioltására irányuló és ezért erkölcsileg megvetendő terrorcselekménynek számít, azt a másik a saját – politikai, nemzeti vagy vallási – felszabadító harcának a részeként ítéli meg. Így tehát, aki az egyik oldal számára terrorista, az a másik szemében egy szabadságharcos. Íme néhány példa mégis a próbálkozások sokaságából:

Legkorábbi előzményként az 1856-ban megalkotott ún. „belga merényleti záradék” („belgische Attentatsclausel”) hozható fel, amely a III. Napóleon elleni 1854-es merénylet elkövetőjének Belgiumba menekülése kapcsán jött létre. A belga kormány a merénylet kiadatását megtagadta, azzal az indoklással, hogy „általánosan elfogadott nemzetközi elv szerint politikai bűntettek miatt kiadatásnak helye nincs”. A francia császár befolyására azonban Belgium 1856-ban egy olyan eltérő tartalmú új törvényt hozott, amely szerint „az idegen államfő elleni merénylet, ha az emberölés, gyilkosság vagy méreggyilkosság tényálladékát megállapítja, a kiadatás szempontjából nem tekintendő politikai bűntetnek”, így az a kiadatásnak nem lehet akadály.¹³

A Komintern 1935-ben Moszkvában lezajlott VII. kongresszusa az ún. dimitrovi fasizmus definíció részeként adott meghatározása „a fináncióke legreakciósabb, legsovinisztább, legimperialistább elemeinek nyílt terrorista diktatúrájaként” deklarálta terrorizmus fogalmát.¹⁴

A terrorizmus megelőzéséről és megbüntetéséről szóló, népszövetségi keretek között kidolgozott 1937-es genfi egyezmény – amely a Sándor jugoszláv király és Barthou francia külügyminiszter elleni merényletre válaszul jött létre – a terrorizmus megjelölésére a következő definíciót alkalmazta: „a terrorcselekmény kifejezés a jelen megállapodásban olyan bűnös cselekményeket jelent, amelyek valamely állam ellen irányulnak, és céljuk, hogy meghatározott személyeknél, személyek csoportjánál, vagy a közösség körében terrort idézzenek elő”.¹⁵

Chamberlain brit miniszterelnök 1938-ban leegyszerűsítő módon „egy távoli országban olyan emberek közti veszekedés, akikről nem tudunk semmit” kifejezéssel illette a terrorizmust.¹⁶

Az 1983-ban az USA külügyminisztériuma által alkotott meghatalmazás szerint „a terrorizmus szubnacionális csoportok vagy titkos állami ügynökök által tudatosan előkészített

és politikailag motivált erőszak elkövetése nem hadi jellegű célpontok ellen”.¹⁷

A terrorizmus ellen harcoló különleges amerikai egységek által 1986-ban megalkotott fogalom értelmében „a terrorizmus személyek vagy tulajdon ellen irányuló törvénytelen és erőszakos támadás, vagy azzal való fenyegetés politikai vagy társadalmi célok elérése érdekében”.¹⁸

Az idősebb Bush – akkor még mint alelnök – által vezetett terrorizmusellenes állami bizottság fogalom meghatározása alapján „a terrorizmus törvénytelen tett vagy erőszakos fenyegetés, amely személyek és/vagy tulajdon ellen irányul távolabbi politikai vagy társadalmi célok érdekében”.¹⁹

A New York Állami Egyetem keretén belül működő terrorizmust kutató intézet egyik vezetője, Yonah Alexander szerint „a terrorizmus törvénytelen erőfelhasználás, személy és tulajdon elleni erőszak, abból a célból, hogy megfélemlítse a kormányt vagy a lakosság egy részét a saját mozgalmának, szociális vagy politikai céljainak előmozdítása érdekében”.²⁰

Az FBI terrorizmusellenes főosztálya szerint „a terrorizmus az erőszak törvénytelen használata személyek vagy tulajdon ellen, hogy személyeket vagy államokat kényszerítsen valamilyen szándék változtatására”.²¹

Benjamin Netanjahu izraeli miniszterelnök definíciója értelmében „a terrorizmus a polgárokon gyakorolt szándékos, módszeres erőszak, amely az általa kiváltott félelmen keresztül politikai célokat kíván megvalósítani”.²²

Judit Várnai-Shorer, Izrael korábbi magyarországi nagykövete az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán 2001-ben tartott előadásán a következő módon definiálta a terrorizmus jelenségét: „a terrorizmus politikai, ideológiai vagy vallási alapon megfogalmazott célok érdekében a civil lakosság vagy civil célpontok szándékos megtámadása, illetve az ilyennel való fenyegetőzés”.²³

Az ENSZ-ben az évtizedes próbálkozások után végül is az alábbi fogalom meghatározás talált a leginkább konszenzusra: „a terrorizmus egyes személyek vagy csoportok fegyveres erőszakot alkalmazó tevékenysége, politikai-ideológiai jelszavakkal az állam és a társadalmi rend szilárdságának megingatására”.²⁴

Mindezek alapján kijelenthető, hogy az egyes meghatározások a lényegi elemeiket tekintve nem igazán térnek el egymástól, ugyanakkor a vitát éppen a részletekben rejtlő különbségek okozzák.

3. Elméletek

A jogirodalom a terrorizmus, illetőleg annak határainak vizsgálatánál lényegében három fő szempontrendszer révén pró-

Terrorism. 1990, p. 12. In.: HUBER GÁBOR: Terrorizmus: a szó misztériuma. *Belügyi Szemle*, 1999/12., 29. o.

¹² KEGLEY: i. m. 12. In.: HUBER i. m.

¹³ Pallas Nagylexikon.

¹⁴ GERGELY ATTILA: Gondolatok a terrorizmusról. *Belügyi Szemle*, 1986/7., 56. o. In.: HUBER i. m. 27. o.

¹⁵ *Convention for the Prevention and Punishment of Terrorism*. In.: BRAUN ZSOLT: Nemzeti összefogás a terrorizmus ellen. *Belügyi Szemle*, 1999/12., 149. o.

¹⁶ *Magyar Larousse Enciklopédikus szótár III. kötet*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994, 863. o. In.: STEFÁN GÉZA: A terrorizmus és a hadsereg. *Belügyi Szemle*, 1999/12., 102. o.

¹⁷ HUBER i. m.

¹⁸ HUBER i. m.

¹⁹ BONNIE SZUMSKI: *Terrorism Opposing Viewpoints*. Greenhaven Press. St. Paul (Minn., USA), 1986 (Opposin Viewpoints Ser.), 17. o. In.: Kronstein i. m. 36. o.

²⁰ STEFÁN i. m.

²¹ STEFÁN i. m.

²² BENJAMIN NETANJAHU: *Harc a terrorizmus ellen – Hogyan lehet legyőzni a nemzetközi terrorizmust*. Alexandra, 1995, 20. o.

²³ JUDITH VÁRNAI-SHORE: *A terror egyszerűen csak terror*. Az Izraeli Nagykövetség folyóirata, Izrael, 2001. november.

²⁴ RÉTI ERVIN: A XXI. század nagy kihívása: a terrorizmus. *Belügyi Szemle*, 2002/6–7., 59. o.

bálta meg megközelíteni a kérdést, megállapítani a terrorizmus fogalmát, illetőleg rögzíteni annak a sok esetben elmosódni látszó határait. Ezen szempontok körébe egyrészt a politikai motivációt mint fő ismérvet, másrészt a rémületkeltési hatást mint fő ismérvet, harmadrészt pedig a moralitásnak a kérdését mint elhatárolási ismérvet illesztették.

Természetesen e három közül az utolsó szempont, ami a legizgalmasabb és a legtöbb kérdést felveti. Nyilvánvalóan tűnik a különbségtétel, hogy míg a 20. század legelejének terrorizmusa szinte minden esetben különbséget tett a célpont személye és az ártatlan áldozatok között, addig napjaink iszlám terrorizmusa éppen fordítottan működik: már nem a célpont kiválasztásával, hanem a megfélemlítéssel akar üzenni, amely sajnálatos módon az ártatlan áldozatok számával egyenes arányban lehet alkalmas a nyomásgyakorlásra és céljaik elérésére egy demokráciában.

3.1. A politikai motiváció mint fő ismérv

A terrorizmus fogalmának definiálási kísérletei bemutatása körében Balog Cecília és Szántai Sándor a 2001-ben publikált tanulmányában a terrorizmus fogalmának meghatározása kapcsán a H. J. Schneider és G. Wardlaw nevével fémjelzett irányzatot emelte ki, amely a terrorizmust politikai bűnözési formaként definiálja és a hangsúlyt három fő lényegi momentumra helyezi: „1. A terrorista cselekmények politikai indítékából fakadnak; 2. Politikai célokat kívánnak elérni; 3. A cél elérése érdekében személy vagy dolog ellen irányuló fenyegetést vagy tényleges erőszak alkalmazását használják fel, e tevékenység vagy általában egy politikai berendezkedési forma vagy egy hatalmon lévő politikai berendezkedés, kormány ellen irányul.”²⁵ Bökönyi István ugyanakkor egy 2002-es tanulmányában Sonskins és Kinowitz hasonló tartalmú fogalomalkotását bemutatva azt emelte ki, hogy a terrorizmus „erőszak alkalmazása vagy erőszakkal való fenyegetés társadalmi, politikai vagy vallási célkitűzés elérése érdekében”.²⁶

3.2. A rémületkeltési hatás mint fő ismérv

Balog Cecília és Szántai Sándor ugyancsak utalt P. Wilkinson, illetőleg Magyarországon Máramarosi Zoltán fentiekől eltérő álláspontjára, akik a definíciónak a meghatározásánál nem a politikai motivációra helyezték a hangsúlyt, mivel álláspontjuk szerint a terrorizmus kapcsán inkább a rémületkeltő hatás a lényegi fogalmi elem, azaz „ártatlan személyek vagy nagy értékű, szimbolikus jelentőségű vagyontárgyak áldozattá válása”.²⁷ Bökönyi István tanulmányában hivatkozott továbbá Cordes, Hoffman és Jenkins ugyancsak a rémületkeltő hatás hangsúlyozó álláspontjára, akik szintén nem politikai, hanem inkább pszichológiai nézőpontból közelítették meg a terrorizmus fogalmát. Eszerint „az erőszak célpontjai azok az emberek, akik nézik az erőszakot és a rémületet, de legalábbis a figyelem a szándékolt hatás. Ez a szándék különbözteti meg a terrorista taktikát az utcai késes rablótámadástól és az erősza-

kos bűncselekmények más formáitól, amelyek rémületet keltethetnek, de mégsem tartoznak a terrorizmus fogalmába.”²⁸

3.3. A moralitás kérdése mint elhatárolási szempont

Huber Gábor az 1999-ben megjelent tanulmányában Michael Walzer fogalomalkotását idézte, amelynek a központi motívuma és elhatárolási ismérve az erkölcsi attitűd volt, amely álláspont a hangsúlyt az ártatlan emberlétre helyezi, vagyis a modern terrorizmus egy specifikumára: módszerére. Hivatkozása szerint Walzer az orosz narodnyikok, az IRA coventryi akciója, illetve a Stern-csoport tettein keresztül – akik a célpontjaik pontos megválasztásával, nem pedig ártatlan áldozatokkal akartak üzenni – lehet megvilágosítani a különbséget a század első felének politikai erőszakhulláma és a modern kor terrorizmusa között: „Ezekben az esetekben az a közös, hogy a terroristák morális különbségeket tettek ama emberek között, akiket meg lehet ölni, és azok között, akiket nem lehet. Erkölcsileg különbséget kell tenni célzatosság és annak hiánya között, avagy pontosabban aközött, hogy bizonyos embereket veszünk célba azokért a dolgokért, amiket tettek vagy tesznek, és aközött, hogy egész embercsoportokat veszünk célba differenciálatlanul, pusztán az alapján, hogy kik ők. A célzás első fajtája rezsimék és politikák elleni korlátozott küzdelem esetén helyénvaló. A második túlmegy minden határon.”²⁹

De ugyanide sorolható a Huber által szintén meghivatkozott Leszek Kolakowski kategorizálása is, aki a terrorizmus meghatározásának alapjaként a hatalom törvényes vagy törvénytelen voltát jelölte meg. Ezen különbségtétel szerint „Ha a hatalomnak nincs demokratikus legitimitációja (például a hitleri megszállásnak Lengyelországban a második világháború alatt), akkor az ellene irányuló fegyveres harc nem nevezhető terrorizmusnak, még ha látszólag annak tűnik is (így például a partizánakciók sem voltak azok).” Ezzel szemben azonban a demokratikus legitimitációval bíró államhatalom elleni erőszak viszont semmivel se lehet igazolható szerinte.³⁰ Természetesen okkal merül fel a kérdés, hogy mi lehet a demokratikus legitimitációval bíró elhatárolási ismérve napjainkban. Adódhatna erre az a következtetés, hogy esetleg a legfőbb nemzetközi közösséghez, az ENSZ-hez való tartozás. Ugyanakkor nem tagadható le az, hogy „az ENSZ-nek ma is tagjai olyan országok, s mindig is voltak ilyen tagállamok, ahol zsarnokok, népnúzóók, tömeggyilkosok gyakorolják a hatalmat”. Ez alapján talán a természetjog lehet az, amely iránymutatásul szolgálhat, hogy mi számít törvényes hatalomnak és mi nem: „Nincs tehát egyértelmű kritérium, amely a hatalom törvényességét megszabná, a zsarnokság meghatározása pedig legalább ilyen nehéz, bár magának a zsarnokságnak a mibenléte sosem volt kétséges”.³¹

²⁵ BALOG CECÍLIA – SZÁNTAI SÁNDOR: *Iljics Ramirez Sanchez és társai – bűntetőjoggal a terror ellen*. Debrecen, 2001., 1–2. o.

²⁶ BÖKÖNYI ISTVÁN: *Gondolatok a terrorizmusról*. Belügyi Szemle, 2002/6–7., 140. o.

²⁷ BALOG–SZÁNTAI i. m.

²⁸ BÖKÖNYI i. m.

²⁹ HUBER i. m. 28–29. o.

³⁰ HUBER i. m.

³¹ HUBER i. m.

4. Ismérvek

„Az igazi politikai terroristát a bűnözőtől
motivációi különböztetik meg,
az előbbi nem személyes,
hanem politikai előnyökhöz kíván jutni.”
Conor Gearty³²

Láthatjuk tehát, hogy milyen ingoványos talajra téved, aki a terrorizmusnak egy minden részletre kiterjedő, de egyben mindenki által el is fogadható definícióját szeretné megalkotni. A megfogalmazás nehézségét az adja, hogy lényegében egyetlen terrorista csoport sem érzi magát annak, hiszen az általuk elérni kívánt célok miatt magukat szabadságharcosnak tekintik, az erőszakos fellépésüket pedig a szóba jöhető legális eszközök alkalmatlanságával igazolják.

Ezen fogalmi képlékenység ellenére – Balog Cecília és Szántai Sándor véleménye szerint – mégis van néhány olyan főbb tartalmi ismérv, amely egy átfogónak tekinthető, a jövőben esetlegesen megalkotandó definícióból nem hiányozhat: „1. A terrorista támadások mögött meghúzódó ideológiai, politikai vagy etnikai motívum; 2. A terrorcselekmények lényegi eleme a nagy nyilvánosság (melyet elsősorban a médián keresztül érnek el); 3. Nagyon fontos a nyilvánosságon keresztül elért félelemkeltési célzat; 4. A háttérben mindig a társadalom peremére sodródott elemek állnak; 5. A konkrét áldozatok kiválasztása általában véletlenszerű, de minden esetben szimbolikus értelmű, éppen ezért az akciók minden esetben jóval szélesebb rétegek ellen irányulnak, mint maguk a közvetlen áldozatok.”³³

Balla Péter a terrorjellegű cselekmények alábbi – egy későbbi fogalmi szintéziséhez elvezető – közös ismérveit emeli ki: „1. A konkrét terrorcselekmény mögött mindig meghatározott politikai-ideológiai-etnikai motívum, eszmei „üzenet” érhető tetten. Ez a mindennapokból a cselekményt kiemelő mondanivaló az, amely az erőszak legitimitációjául szolgál, s elhatárolja a jelenséget a nyersen profitorientált szervezett bűnözéstől; 2. A terrorcselekmény erőteljesen épít a tömegkommunikáció érdeklődésére, különleges figyelmet követel magának a hazai és nemzetközi közvélemény előtt, mivel már nem reméli, hogy az adott sérelem és annak hordozója más, »normális« eszközökkel kivívhatná a közfigyelmet; 3. A háttérben erősen marginalizálódott csoportok állnak, akik helyzetüket depriváltak élik meg, s igényeik érvényesítésére a konfliktuskezelésre elfogadott, legális politikai vagy jogi eszközrendszer alkalmatlannak tartják (értelemszerűen ennek az ismérvnek az állami terrorizmus felel meg); 4. A konkrét áldozatok kiválasztása legtöbbször véletlenszerű, ugyanakkor beletartozhatnak egyetlen homogén társadalmi csoportba, amennyiben az a terrorista ideológia ellenségeképpenek megfeleltethető (szemben az anarchizmussal).”³⁴

Ugyanakkor Hima Tamás a terrorizmus meghatározásának a következő fő kritériumait állapítja meg: „1. Előre megfontolt

akciók, amelyek célja a megfélemlítés; 2. Jóval szélesebb réteg felé irányul, mint maguk a közvetlen áldozatok; 3. Jellegénél fogva taláalomra kiválasztott vagy éppen szimbolikus célpontok ellen irányul, beleértve a polgári személyeket; 4. Az elkövetett erőszakról az egész társadalom tudomást szerez; 5. A társadalmi normák megszegésével az elkövetők a társadalom fölött állóknak képzelik magukat; 6. A terrorizmus valamelyest mindig a politikai attitűd befolyásolására törekszik, például hogy az ellenfelet az elkövetők követeléseiével vagy azok egy részével szemben engedményekre kényszerítse, vagy túlzott mértékű ellenintézkedéseket provokáljon ki, vagy hogy egy még általánosabb konfliktushoz katalizátorként szolgáljon, vagy valamely politikai indítatásnak nagy nyilvánosságot biztosítson.”³⁵

Mindezek alapján egyetérthetünk Korinek László azon meghatározásával, hogy „a terrorizmus eltérő eszmerendszerekből merítő, sajátos logikának engedelmessé, változatos formákat oldó módszeres erőszakalkalmazás, vagy ezzel való fenyegetés, melynek célja politikai törekvések elérése általa, hogy az áldozatban, a nézőközönségben, az államban, a társadalomban megalkuvó magatartás alakuljon ki. A meghirdetett cél általában politikai, ideológiai, vallási, etnikai tartalmú radikális változás kikényszerítése, a cél elérésére alkalmazott cselekménysor. Az eszköz viszont jogi lényegét tekintve köztörvényes, erőszakos bűncselekmény.”³⁶

Csoportosítások

A talán legelterjedtebb és leginkább idézett klasszifikáció Paul Wilkinson nevéhez köthető, aki a *Political Terrorism* című könyvében a terrorcselekményeket a következő négy nagyobb csoportba sorolta be a meghirdetett céljaik, törekvéseik alapján:³⁷ 1. Bűnözői terrorizmus, ami „a terror szisztematikus alkalmazását jelenti anyagi nyereség szerzése érdekében”; 2. Pszichikai terrorizmus, ami „vallási vagy misztikus célokat szolgál”; 3. Háborús terrorizmus, amelynek „célja az ellenség ellenállásának csökkentése és harckészségének akadályozása, végső soron az ellenség megsemmisítésének céljával”; valamint 4. Politikai terrorizmus, ami „az erőszakkal való fenyegetés vagy erőszak alkalmazásának politikai célzatú felhasználását jelenti”.³⁸

További hasonló tartalmi csoportosítás alapja lehet például: 1. A bűnözés valamelyik típusához (szervezett bűnözés, maffia) kapcsolódó terrorizmus; 2. Elmebeteg terrorista cselekményei; 3. Politikai terrorizmus; valamint 4. Ideológiai (forradalmi), vallási, etnikai jellegű terrorizmus. Ugyanígy különbséget lehet tenni továbbá állami és nem állami, regresszív és változást célzó, nemzeti és nemzetközi, illetve államilag támogatott és más terrorizmus között is.³⁹

Saját álláspontom szerint – egy másfajta osztályozási szempontrendszer alapulvételével – lényegi jellemzőiket tekintve a terrorszervezetek három világosan megkülönböztethető és körülírható csoportba sorolhatóak be, legyenek honosak vagy mű-

³² CONOR GEARTY: *Terror*. Holnap Kiadó Kft., Budapest, 1994, 17. o. In.: STEFÁN I.M. 106. o.

³³ BALOG CECÍLIA – SZÁNTAI SÁNDOR: *Iljics Ramirez Sanchez és társai – bűntetőjoggal a terror ellen*. Debrecen, 2001, 2. o.

³⁴ BALLA PÉTER: Adalékok a terrorizmus fogalmához. *Belső Szemle*, 1995/10., 35. o.

³⁵ HIMA TAMÁS: Terrorizmus – a fenyegetés új irányai. *Rendészeti Szemle*, 1991/6., 49–50. o.

³⁶ GÖNCZÖL–KEREZSI–KORINEK–LÉVAY: *Kriminológia-Szakkriminológia*. Budapest, Complex, 2006, 447. o.

³⁷ PAUL WILKINSON: *Political Terrorism*. New York, Halsted Press, 1974.

³⁸ SANKAR SEN: A modern terrorizmus sajátosságai. *The Police Journal* 1993. I–III. In.: Rendészeti Szemle, 1994/1., 120. o.

³⁹ BALOG–SZÁNTAI I. M. 1-2. o.

ködjének bárhol is a világon: 1. Nemzeti szeparatista; 2. Politikai ideológiái, illetve 3. Vallási fanatikus terrorszervezetek.⁴⁰

II. A terrorizmus mint büntetőjogi probléma

1. Anyagi jogi probléma

A terrorizmus magyar büntető anyagi jogi szabályozás legkritikusabb pontja az elmúlt évtizedekben annak vizsgálata volt, hogy a megfoghatatlan terrorista vagy terrorista jellegű cselekményeket milyen tényállások alkalmazásával volna lehetséges és érdemes szankcionálni, és hogy melyek az ezt a területet lefedő és szabályozó azon törvényi tényállások, amelyek alá az ilyenfajta bűncselekmények egyáltalán besorolhatóak lehetnek. Éppen a már bemutatott definícióalkotási kísérletek nehézségei, fogalmi zavarok és szabályozási anomáliák miatt igen széles azon bűncselekmények köre, amik a „valódi” terrorizmussal kapcsolatba hozhatók.

Balla Péternek a – még a korábbi Büntető Törvénykönyv hatálya alatt közölt – megfogalmazása szerint a korábbi hazai anyagi jog is több önálló fejezetet szentelt mindannak, ami a terrorizmus fogalmi körébe tartozhat (emberrablás, közveszélyokozás, légi jármű hatalomba kerítése és terrorcselekmény), ám „a konkrét esetek arra utalnak, hogy ezek egyenként és összességükben is alkalmatlanok a jelenség tudományos igényű megközelítésére”.⁴¹ Több szerző szerint is különös jelentőséggel bírhat a terrorizmus kapcsán a normaátlánosság és az esetegyediség dualizmusának a – sokszor lehetetlennek is tűnő – feloldása, azaz hogy bármennyire is eltérőek a megvizsgált cselekmények, azok végül mégiscsak egyetlen közös tényállás alá vonhatóak be.

2. Eljárásjogi probléma

A 2001. szeptember 11-i amerikai terrortámadás óta központi kérdéssé vált (leginkább az USA-ban): minek van primátusa, a szabadságnak vagy a biztonságnak? Olyan intézkedések születtek ugyanis akkoriban az Egyesült Államokban, amelyek – a rendészeti beavatkozások kiterjesztése folytán – sokban korlátozták az addig sérthetetlennek tűnő alapvető emberi szabadságjogokat.⁴² Roy Arundhati akkori – végül jellemzően be nem vált – előrejelzése szerint „Az amerikai kormány és bizonyára minden kormány a világon a háború jogkörét arra fogja használni, hogy korlátozza a polgári szabadságjogokat, megakadályozza a szabad véleménynyilvánítást, etnikai és vallási kisebbségeket zaklassanak, csökkentse a közkiadásokat és hatalmas összegeket fordítsanak katonai befektetésekre.”⁴³ A kérdés ezzel összefüggésben is az, hogy vajon melyik érdek

helyezhető a másik elé, melyik a fontosabb: a szabadságjogok tisztelete vagy a biztonság.

Ugyanakkor a fenti dilemma nem előzmény nélküli a világtörténelemben, különösen nem az az amerikai történelemben. Pap András László ennek az ellentmondásnak a vizsgálatok utalt az amerikai polgárháború idején az Abraham Lincoln által eszközölt, az ő személyével szemben kritikus lapszerkesztőknek a bebörtönzésére (azzal az indokolással, hogy „az alkotmány nem öngyilkosságra szóló szerződés”), vagy akár a második világháború idején a több tízezer japán származású amerikai állampolgár koncentrációs táborokba történő deportálására, mint ahogyan a mccarthyizmus éveiben a kommunista pártokkal fenntartott kapcsolat börtönnel büntetésére.⁴⁴

Finszter Géza majd húsz évvel ezelőtti, ám napjainkban is érvényes véleménye értelmében „Ha valamikor, hát napjainkban igaz az, hogy a rendőrség kutatóinak vállain hatalmas a felelősség, a jogállam alig kétszáz éves vívmányait kellene védelmezni azokkal a törekvésekkel szemben, amelyek az emberi jogok túlhajtásáról, a szabadságesszme korszerűtlenségéről, a demokrácia csődjéről szólnak, és ezek helyett egyetlen értéket, a rendet írják zászlajukra. A XX. században volt már két nagy kísérlet ennek az eszmének a megvalósítására, és tudjuk, hogy mire jutottak vele.” A szabadság versus biztonság kettősségének megítélésében ugyan jelentős különbség van az egyes országok prioritása között, de az utóbbi évtizedek tendenciái alapján egyre inkább úgy tűnik, hogy megindult az eltérő megoldások közötti közeledés és az elmozdulás a biztonság primátusa irányába. A terrorizmus veszélye ugyanis megbontja az állam és a szabadságjogok egységét és kialakult egyensúlyát, és ezáltal választásra kényszerít közöttük, az előbbi javára.⁴⁵

További releváns eltérés az egyes jogrendszerek szabályozása között annak a kérdése, hogy egy terrorcselekményt köztörvényes bűncselekménynek, vagy inkább háborús bűncselekménynek tekinthetünk. Az európai államok modellje egyértelműen az előbbi szabályozást követi, ugyanakkor a tengerentúlon ettől eltérő tendenciák mutatkoznak. Mindez azonban nem csupán egy szimpla jogelméleti kérdés: ha ugyanis egy terrorcselekményt köztörvényesnek tekintünk, akkor az azt követő büntetőeljárásban érvényesülnek az általános eljárási garanciák, míg ha háborús cselekménynek – egyes vélemények szerint: hadüzenetnek –, akkor ilyenről szó sincs. Jellemző példa az utóbbira a 2001. szeptember 11-ét követő represszív amerikai szabályozás, amely az európaiktól gyökeresen eltérően ítélte meg például a kényszer hatása alatt beszerzett bizonyítékok felhasználhatóságát vagy a leplezett eszközök alkalmazásának célhoz kötöttségét.

3. Joggyakorlat

Sükösd Miklós szerint Magyarország és Közép-Európa nagy része a terrorizmus szempontjából egyelőre a béke szigetének számít, itt nem jelentkezett áldozatokkal járó politikai terrorizmus. Ugyanakkor kiemeli, hogy mindez nem jelenti azt, hogy ne lettek volna politikusok (vagy üzletemberek és maf-

⁴⁰ Lásd erről részletesen az Ügyészek Lapja 2005. évi 6. számában, valamint a 2006. évi 1. számában megjelent tanulmányomat a nemzeti szeparatista, valamint a politikai ideológiai terrorszervezetekről.

⁴¹ BALLA I. M.

⁴² FINSZTER GÉZA: Az alkotmányos jogállam esélyei a terrorizmus elleni küzdelemben. *Belügyi Szemle*, 2002/6–7., 156–166. o.

⁴³ ROY ARUNDHATI: *A végtelen igazság algebraja*. Kritika, 2002. február.

⁴⁴ PAP ANDRÁS LÁSZLÓ: Szeptember 11. – új korszak, új kihívások. *Belügyi Szemle*, 2002/6–7., 75. o.

⁴⁵ FINSZTER GÉZA: *A rendészet elmélete*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 2003, 176–177. o.

fiózó) ellen elkövetett robbantások, sőt robbantássorozatok az országban. Ezek sajátosságának azt tekinti, hogy a tervezők nem vállalják nyilvánosan a felelősséget – még a politikai és a gazdasági terrorizmus esetében sem. Áttekintése szerint a következő terrorizmushoz kötődő, vagy arra emlékeztető események fordultak elő eddig Magyarországon a közelmúltban: 1. Külföldi ellentétek magyarországi exportja (Perejo Gonzales kolumbiai, illetve Bedrettin Tunabas török nagykövet elleni merényletek, valamint az Izraelbe kivándorló orosz zsidók busza ellen a repülőtérenél elkövetett bombamerénylet); 2. Magyar politikások ellen elkövetett robbantássorozat (Torgyán József, illetve Szájer József); 3. Politikai és egyházi épületek ellen elkövetett politikai célú és szimbolikus jellegű robbantások (Parlament, illetve a Mátyás-templom); 4. Robbantásos merényletek, gyilkosságok, illetve leszámolás rivális üzleti és bűnözői érdekcsoportok között (a Fenyő-gyilkosság, valamint az Aranykéz utcai robbantás); 5. Zavart emberek robbantásai (élelmiszerboltokban ketchuposdobozba töltött robbanószerrel végzett robbantások); és végül 6. Kémia iránt érdeklődő kísérletező fiatalok bombakészítése.⁴⁶

A fenti tanulmány megjelenése óta jó pár újabb, terrorcselekménynek minősített cselekmény miatt indult Magyarországon büntetőeljárás, ugyanakkor a fenti felsorolásnak az időtállóságát az is bizonyítja, hogy azok majd mindegyike besorolható lehetett volna valamelyik kategóriába.

Saját egykori, a pályám elején az Országos Kriminológiai Intézetben végzett kutatásaim alapján a hazai joggyakorlatban előfordult, a speciális magyar anyagi jogi szabályozás értelmében terrorcselekménynek minősített és jogerős bírósági ítélettel elbírált bűncselekmények, valamint azoknak az elkövetői a sajátosságaik alapján a következő három fő csoportba sorolhatóak be:⁴⁷

3.1. A terrorcselekmény mint a banális kisközösségi konfliktusoknak az elkövetők primitív személyiségéből adódó drasztikus megoldási módja

Az ebbe a csoportba tartozó elkövetők általában primitív, illetőleg antiszociális vonásokat mutató személyiségű, alacsonyabb intelligenciazónába tartozó emberek voltak, akiknek bűnelkövetővé válását problémamegoldó képességük teljes hiánya már vélhetően eleve determinálta. Ezen személyiség-típusra jellemző volt a cél és az eszköz diszharmonija, jelentéktelen súlyú, banális követeléseiket tendenciózusan valóságtól teljesen elrugaszkodott, irreálisan aránytalan módszerekkel próbálták meg elérni. A vizsgált esetek elkövetői szinte kivétel nélkül egy korábban általuk elkövetett, vagy éppen folyamatban lévő bűncselekmény miatti felelősségre vonásukat kívánták a hatóságok megszarolásának eszközével, terrorcselekmény elkövetése révén elkerülni. A rendőrségi akció befejezése érdekében általában saját családtagjaikat (anya, feleség, élettárs, gyermek) ejtették túsul, és a hatóságokra azok brutális meg-

⁴⁶ SÜKÖSD MIKLÓS: A terror színháza, avagy a publicitás oxigénje. *Belügyi Szemle*, 1999/12., 63–64. o.

⁴⁷ Az ezen a téren az OKRI-ban folyt kutatás alapját a 2004. év elején a Legfőbb Ügyészségtől megkért, a magyar bíróságok által az 1989 és 2003 közötti időszakban jogerősen elítélt 20 elkövető 11 terrorcselekményét feldolgozó bűnügyi akták képezték

ölésével való fenyegetéssel (lelövés, leszúrás, torokelvágás, felrobbantás) próbálták meg nyomást gyakorolni. Cselekményüket labilis emocionalitásukból és hiszteroid reakciós készségükből adódóan az igazságszolgáltatástól, a hatóságoktól való félelem, illetve a megszokott környezetet és a biztonságot jelentő kisközösségből történő kiszakadás veszélyének a réme motiválta, ami számukra vélhetően bármiféle büntetésnél nagyobb hátránnyal járt volna.

3.2. A terrorcselekmény mint a büntetés-végrehajtásból történő szabadulás útja

A kutatásnál számításba vett, szabadságvesztés-büntetésüket töltő elítéltek egy részét, mint ahogy az a vizsgált esetek irataiból is kiderült, rendszeresen foglalkoztatta a szökés gondolata. Ez annyira igaz, hogy a Magyarországon elkövetett terrorcselekmények rövid és meglehetősen ambivalens történetében egyedül ebben a csoportban, és mindösszesen egy esetben fordult csak elő az, hogy az egyik többszörös visszaeső elkövető korábban is terrorcselekmény elkövetése miatt lett volna büntetve. Az elkövetőket rendszerint két ok motiválta tettük elkövetésében: vagy egy külvilágban megtörtént esemény által okozott cselekvési kényszer eredményezte a szökési szándék kialakulását bennük, vagy pedig az, hogy szerintük egyáltalán nem volt veszítenivalójuk. A kutatás e vonatkozásban legalább két következtetésre lehetőséget adhatott: egyrészt annak vizsgálatát, hogy például az elítélt különösen veszélyes minősítése esetén a rendkívüli eltávozások lehetőségének megvonása biztosan több előnyt okozott-e, mint hátrányt, másrészt pedig azt, hogy mondjuk egy tényleges életfogytiglani szabadságvesztésre ítélt elítélt lehetséges-e a fennálló módszerekkel bármiképpen is motiválni. Az indítóokok a vizsgált esetekben – az általánosan megfogalmazódott szabadság iránti vágy mellett – igencsak változatosak voltak: az adott elkövető vagy nem kaphatott a különösen veszélyes minősítése miatt rendkívüli eltávozást és így nem láto-gathatta meg a súlyosan beteg szüleit, vagy rabpostán olyan híreket kapott, hogy elhagyta az élettársa, vagy csak úgy érezte, hogy nincs mit veszítenie.

3.3. A terrorcselekmény mint az elkövető élete központi kérdésének számító, általa ösztársadalmi vagy világmegváltó jelentőségűnek tartott követelés kikényszerítésének eszköze

A kutatás harmadik kategóriáját képező három esetből kettőben gazdasági problémák, jellemzően bankhitel törlesztésére való képtelenség és így a teljes anyagi csőd motiválta az elkövetőket cselekményük elkövetésében, egy esetben pedig a magát „világfájdalomnak” aposztrofáló elkövető a fennálló társadalmi renddel szembeni ellenérzését és az emberiség iránti szolidaritását kívánta tette révén szimbolikusan kifejezésre juttatni. Talán ez a kategória hasonlított leginkább ahhoz a jelenséghez, amit a nemzetközi jogban terrorizmusnak nevezünk. Jellemző, hogy ezekben az esetekben az elkövetők nem a primitív személyiségükből adódó hirtelen ötlettől vezérelve, hanem a személyiségüket huzamosabb ideje determináló, a gondolkodásukat folyamatosan lekötő, a számukra igenis va-

lódi, tényleges csapást jelentő problémák hatására követték el a bennük régóta érlelődő, ám valamilyen utolsó lökés által hirtelenjében csak ekkor kiváltott tettüket, amelyet a maguk módján professzionálisan végre is hajtottak. Itt nem arról volt szó, hogy az elkövetők primitív személyiséggel vagy alacsony intelligenciaszinttel rendelkeztek volna, hanem vélhetőleg sokkal inkább az játszott közre a bűncselekmény elkövetésében, hogy labilis indulati életükből adódóan az emocionális megterheléseket esetenként hiszteriform megnyilvánulásokkal tudták csak elviselni. Az elkövetők ténylegesen determináltak voltak a problémáktól: általános, hogy a cselekményt megelőző hónapokban a konfliktusok hatására feszültséggel, alvászavarral, szorongással jellemezhető ideges állapot bontakozott ki náluk. Mindkét ebbe a csoportba tartozó típusnál feltűnő volt, hogy az elkövetők sajtónyilvánosságot követeltek, ahol a nagy nyilvánosság számára be tudtak volna számolni tettük indítókairól, s így cselekedetüket egyúttal a társadalmi igazságtalanságokra történő egyfajta figyelemfelhívásnak is szánták volna. Ez arra utal, hogy fontosnak tartották a társadalom felé hangsúlyozni, hogy ők nem igazi bűnözők, hanem csak kiszolgáltatott emberek, akik egyszerűen csak egy igaz ügyért, a mindenkit egyaránt fenyegető társadalmi igazságtalanságok ellen harcolnak.

III. Az Izrael elleni 2023. október 7-i terrortámadás

1. A terrortámadás büntetőjogi értékelése

A 2023. október 7. napján a palesztin iszlamista terrorszervezetek által Izrael ellen elkövetett terrortámadás büntetőjogi megítélése véleményem szerint – politikai állásponttól függetlenül – vitathatatlan. Miként azt Mahmoud al-Zahar, a Hamasz nevű palesztin terrorszervezet egyik vezetője kifejtette a közelmúltban a terrortámadás motivációjával és céljaikkal összefüggésben, „A mi törvényeink lesznek érvényben az egész bolygón, nem lesznek többé zsidók vagy keresztény áruolók” („The entire planet will be under our law, there will be no more Jews or Christian traitors”).⁴⁸ Ennek ténylegesen is megfelelt a 2023. október 7-i terrortámadás elkövetése: az iszlamista terroristák arra törekedtek, hogy a gázai övezet környékén élő izraeli lakosságot teljes egészében és válogatás nélkül – csecsemőket, gyerekeket, nőket és időseket egyaránt – legyilkolják. Mindez a nemzetközi büntetőjog fogalomrendszere szerint is megfelel a **népiirtás** kategóriájának, melynek a célját maguk az elkövető terrorszervezetek sem tagadták soha (vagy ha mégis, azt csakis a nyugati közvélemény felháborodásának elaltatása érdekében).

2. A terrortámadás elkövetőinek büntetőjogi szankcionálása

A terrortámadás elkövetőinek (és tágabb értelemben az érintett terrorszervezetek vezetőinek és tagjainak) nemzetközi

büntetőjogi szankcionálása „a volt Jugoszlávia területén 1991-től kezdve elkövetett, a nemzetközi humanitárius jogot súlyosan sértő cselekményekért felelős személyek megbüntetésére létrehozott Nemzetközi Törvényszék” (Hágai Nemzetközi Törvényszék, angol rövidítése: ICTY) gyakorlatában kikristályosodott,⁴⁹ úgynevezett **„közös bűnöző vállalkozás”** („joint criminal enterprise”) néven megalkotott doktrína alkalmazása révén válhat lehetségessé. A „közös bűnöző vállalkozás” jogi kategóriája azon bűnösségi vélelmen alapszik, hogy az adott szervezet minden egyes tagját külön-külön is (ugyanúgy) felelősnek kell tekinteni büntetőjogilag a csoport tagjai által, vagy a csoport neve alatt elkövetett bűncselekményekért, a közös tervben vagy a közös célban. Amennyiben a fenti jogi doktrína alkalmazására sor kerülhet az Izrael területén elkövetett terrortámadás (népiirtás) elkövetésével összefüggésben, úgy abban az esetben az érintett iszlamista terrorszervezetek valamennyi tagja büntetőjogilag is felelőssé tehető és ennek megfelelően felelősségre vonható lehet az atrocitások elkövetéséért.

Miként azt az Elizaphan Ntakirutimana és Gérard Ntakirutimana ellen az ICTR (International Criminal Tribunal for Rwanda) előtt folyamatban volt ügyben az Appeals Chamber a 2004 decemberében hozott ítéletében megállapította (ügyszámok: ICTR-96-10-A és ICTR-96-17-A), a „közös bűnöző vállalkozás” fogalmának három kategóriája különböztethető meg egymástól:⁵⁰

463. In the jurisprudence of the ICTY three categories of joint criminal enterprise have been identified as having the status of customary international law. The first category is a “basic” form of joint criminal enterprise. It is represented by cases where all co-perpetrators, acting pursuant to a common purpose, possess the same criminal intention. An example is a plan formulated by the participants in the joint criminal enterprise to kill where, although each of the participants may carry out a different role, each of them has the intent to kill. This form of joint criminal enterprise is the only one relevant to the present case and will be the focus thereafter.

464. The second category is a “systemic” form of joint criminal enterprise. It is a variant of the basic form, characterised by the existence of an organised system of ill-treatment. An example is extermination or concentration camps, in which the prisoners are killed or mistreated pursuant to the joint criminal enterprise.

465. The third category is an “extended” form of joint criminal enterprise. It concerns cases involving a common purpose to commit a crime where one of the perpetrators commits an act which, while outside the common purpose, is nevertheless a natural and foreseeable consequence of executing that common purpose. An example is a common purpose or plan on the part of a group to forcibly remove at gun-point members of one ethnicity from their town, village or region (to effect “ethnic cleansing”) with the consequence that, in the course of doing so, one or more of the victims is shot and killed. While murder may not have been explicitly acknowledged to be part of the common purpose, it was nevertheless foreseeable that the forcible removal of civilians

⁴⁸ <https://jpost.com/middle-east/article-765304>.

⁴⁹ Prosecutor v. Dusko Tadic (Appeal Judgement), IT-94-1-A.

⁵⁰ <https://cld.irmct.org/notions/show/952/three-categories-of-jce#>.

at gunpoint might well result in the deaths of one or more of those civilians.

466. For joint criminal enterprise liability to arise an accused must act with a number of other persons. They need not be organised in a military, political or administrative structure. There is no necessity for the criminal purpose to have been previously arranged or formulated. It may materialise extemporaneously and be inferred from the facts.⁵¹

Jelen témánk szempontjából itt az első [463.] és a harmadik kategória [465.] bír jelentőséggel:

„Az első kategória a közös bűnözői vállalkozás »alap« formája. Olyan esetek képviselik, amikor a közös cél érdekében cselekvő összes elkövető ugyanazzal a bűnös szándékkal rendelkezik. Példa erre a közös bűnözői vállalkozás résztvevői által megfogalmazott ölési terv, ahol bár mindegyik résztvevő más-más szerepet tölthet be, mindegyiküknek megvan az ölési szándéka.”

„A harmadik kategória a közös bűnözői vállalkozás »kibővített« formája. Olyan esetekre vonatkozik, amelyekben egy közös szándék van a bűncselekmény elkövetésére, melynek megvalósítása során az egyik elkövető olyan cselekményt követ el, amely bár kívül esik a közös célon, ennek ellenére a közös cél megvalósításának természetes és előre látható követ-

⁵¹ <https://cld.irmct.org/assets/filings/197-ICTR-96-10-0574-1-NTAKIRUTIMANA-ET-AL-APPEALS-JUDGEMENT.pdf>.

kezménye. Példa erre egy csoport közös célja vagy terve, hogy fegyverrel, erőszakkal eltávolítsák az egy etnikumhoz tartozókat városukból, falujukból vagy régiójukból (az „etnikai tisztogatás” végrehajtása érdekében), aminek a következménye az, hogy így egy vagy több áldozatot lelőnek és megölnek. Bár a gyilkosságot nem ismerik el kifejezetten a közös cél részeként, mindazonáltal előre látható az, hogy a civilek fegyverrel való erőszakos eltávolítása egy vagy több civil halálát is eredményezheti.”

A nemzetközi büntetőbíróság a „közös bűnöző vállalkozás” megvalósulásával kapcsolatban kiemelte [466.]: „A közös büntetőjogi felelősség megállapításához a terheltnek számos másik személlyel együtt kell cselekednie. Nem szükséges katonai, politikai vagy adminisztratív struktúrába szerveződnie. Nem szükséges, hogy a bűncselekmény célját előzetesen kidolgozzák vagy megfogalmazzák. Előfordulhat, hogy a megvalósítás rögtönözve történik, és ilyenkor a tényekből lehet rá következtetni.”

Mindezek alapján az elkövetésben érintett terrorszervezetek valamennyi tagjának a büntetőjogi felelőssége megállapíthatónak tűnik, mely következtetés helytállósága esetén helye lehet valamennyiükkel szemben – függetlenül attól, hogy az elkövetésben milyen szerepet játszottak, vagy hogy játszottak-e szerepet (közvetlenül) egyáltalán – a nemzetközi büntetőjogi fellépésre.